

14.11.2023
me

Morawski
prof. UMK
dr hab. Wojciech Morawski
Przewodniczący
Rady Dyscypliny Nauk Prawne
Białystok, 10 listopada 2023 r.
dr hab. Wojciech Morawski prof. UMK

Prof. zw. dr hab. Ewa M. Guzik-Makaruk
Katedra Prawa Karnego i Kryminologii
Wydział Prawa
Uniwersytet w Białymstoku

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Arkadiusza Krzysztofa Cieśniewskiego „Wina w prawie karnym państw angloamerykańskiej kultury prawnej” przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr. hab. Janusza Bojarskiego, przedłożonej Radzie Dyscypliny Nauk Prawne na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2023 r. (ss. 251).

Recenzja składa się z siedmiu części, obejmujących rozważania dotyczące wyboru tematu, przyjętych problemów, hipotez i metod badawczych, struktury pracy i sugestii merytorycznych, oceny bibliografii, formalnej strony pracy, uwag szczegółowych oraz końcowej konkluzji po lekturze dysertacji.

I. Wybór tematu

Wybór tematu recenzowanej rozprawy doktorskiej należy uznać za nadzwyczaj trafny, bowiem na dzień dzisiejszy w szeroko pojętej literaturze przedmiotu, brakuje opracowania monograficznego dotyczącego kompleksowej analizy problematyki, którą podjął Doktorant. Problematyka winy w krajach systemu Common Law była przedmiotem pogłębionych analiz polskiego i amerykańskiego prawnika - profesora Stanisława Frankowskiego w pracy pt. „Wina i kara w

angielskim prawie karnym”, wydanej nakładem Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego w 1976 r., ss. 190. Prof. S. Frankowski ograniczył się tylko do jednego kraju, zaś Doktorant obrał sobie za przedmiot badań dużo szerszą perspektywę geograficzną.

Od lat 80. tych XX w. analiza pojęcia winy w prawie anglosaskim nie była dotychczas w polskiej literaturze podejmowana w formie innej aniżeli opracowania o charakterze przyczynkarskim. Już w tym miejscu wypada zasugerować publikację pracy po jej obronie i uwzględnieniu uwag Recenzentów.

Jako w pełni przekonujące należy przyjąć założenie Doktoranta, iż żaden kraj angloamerykańskiej kultury prawnej nie może zostać a priori wyłączony z badania, ale też nie każdy kraj wymaga całościowej analizy. Wystarczy zatem zwrócenie uwagi na najbardziej charakterystyczne zjawiska i problemy na tle zagadnienia winy w poszczególnych państwach należących do systemu Common Law.

II. Przyjęte problemy, hipotezy i metody badawcze

Recenzowana rozprawa ma charakter teoretyczno-empirycznej analizy z przewagą tych pierwszych wątków. Autor pisze, że: „Cel pracy ma charakter dwojaki. Przede wszystkim jest nim systematyzacja wiedzy o winie w prawie karnym państw angloamerykańskiej kultury prawnej. Nadto, celem pracy jest zestawienie wyżej zarysowanej problematyki z regulacją winy w prawie polskim, zmierzające do odpowiedzi na pytanie, czy jakiegokolwiek rozwiązania i doświadczenia tej kultury mogłyby wnieść cokolwiek użytecznego do polskiego prawa.” Takie określenie celu pracy nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w jej tytule, w którym nie pojawia się wątek komparatystyczny.

Doktorant stawia dwie hipotezy badawcze, które nie są niestety poprzedzone wyodrębnieniem problemów badawczych. Brak takiego

wyodrębnienia uważam za deficyt pracy badawczej przedstawionej do recenzji. Postawione hipotezy są następujące;

1. Pozytywne ujęcie winy pozbawione konstrukcji zamiaru ewentualnego (a tak dzieje się w kulturze prawnej Common Law) skazane jest na dysfunkcyjność.

2. Właściwy angloamerykańskiej kulturze prawnej, rozproszony i oparty o orzeczenia sądowe sposób definiowania winy nie może doprowadzić do uzyskania jej optymalnego ujęcia materialnoprawnego.

Trudno odnieść się do właściwości hipotez nie znając problemów badawczych, a w zestawieniu z celami pracy hipotezy są nieco rozbieżne.

Autor wskazuje na użycie metody badawczej dogmatycznej, historycznej i prawnooporównawczej uzasadniając, że zastosowanie tych metod jest konieczne dla wyczerpania tematyki pracy. Trudno odmówić adekwatności wyboru metod, ale wyczerpanie tematyki pracy jest chyba zamierzeniem nierealnym i z góry skazanym na niepowodzenie. Zawsze bowiem pozostaną poza głównym nurtem badawczym wątki, które mogą być pogłębione i ukazane w szerszej perspektywie.

Reasumując, w części metodycznej dysertacji można dostrzec pewne mankamenty i chaos, które powodują, że czytelnik pracy nie do końca wie, czego powinien się spodziewać po dalszej lekturze.

III. Ocena struktury pracy i sugestie merytoryczne

Struktura pracy nie budzi wątpliwości. Dysertacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych i zakończenia. Autor systematyzuje treści w prawidłowy sposób.

Rozdział II stanowi najbardziej obszerną część pracy (około 100 stron) i stanowi clue rozważań. Rozdziały: I, III, IV i V oscylują wokół 30 stron każdy. Taka zawartość treściowa uzasadniona jest merytorycznie, jednak pewne wątpliwości budzi nierównomierne rozbudowanie spisu treści od elementów dwu – do pięcio-

stopniowych (np. 4.1 do 2.4.2.1.1). Niestety daleko idący detalizm i brak równowagi w budowie spisu treści poszczególnych rozdziałów nie ułatwia właściwej percepcji. Zalecałabym zatem pewną korektę spisu treści poprzez przyjęcie ujednolicenia we wszystkich rozdziałach do struktury co najwyżej trzelementowej – rozdział, paragrafy, punkty. Ponadto rozdział I powinien nosić nieco inny tytuł aniżeli Zagadnienia wstępne, gdyż sama praca rozpoczyna się już Wstępem. Umieszczanie zatem tuż po wstępie zagadnień wstępnych jest sztuczne. Należy znaleźć klamrę spinającą treści zawarte w rozdziale I i bardziej adekwatnie zatytułować tę część dysertacji.

Niezależnie od powyższej uwagi należy wskazać, że rozdział I zawiera informacje wyjściowe charakteryzujące źródła prawa karnego w systemach Common Law, istotne cechy procedury karnej w prawie angloamerykańskim, istotę i ciężar dowodu winy. Ta część pracy jest napisana w sposób rzetelny, przystępny i zrozumiały oraz wskazuje na zasadnicze odmienności systemu Common Law od systemu prawa stanowionego.

W rozdziale II scharakteryzowano formy winy przyjęte w systemach Common Law. Przybliżono zawartość treściową takich pojęć jak: zamiar, wiedza, zuchwalstwo, zuchwalstwo kwalifikowane i niedbalstwo. Jest to kluczowa charakterystyka, gdyż w systemach Common Law wina opiera się właśnie na tych formach. Komparatystyczne podejście badawcze pozwoliło Autorowi na eksplorację systemów prawa Irlandii, Hongkongu, Australii, USA, Kanady, Szkocji i Indii. Rozważania Autora stanowią kopalnię przydatnej i rzetelnej wiedzy. Warto w tym miejscu wskazać, że wiedza ta jest nieraz pionierska na tle współczesnej dostępnej krajowej literatury i jest to duża wartość dodana recenzowanej dysertacji.

Rozdział III został poświęcony odstępstwom od zasady oparcia konstrukcji przestępstwa o winę. Autor scharakteryzował w nim koncepcję strict

liability, będącą wyrazem pełnej rezygnacji z oparcia odpowiedzialności karnej o winę. Przybliżono także konstrukcje felony murder i common intention, stanowiące bardzo ciekawe rozwiązania nieznanne tradycyjnemu prawu stanowionemu. Tym bardziej należy docenić wysiłek Doktoranta, który nie mógł prowadzić rozważań komparatystycznych na tle rodzimego porządku krajowego i musiał wznieść się na pewien poziom abstrakcji. Autor wnikliwie przedstawił zarówno same konstrukcje, jak i pochylił się z uwagą nad kontrowersjami towarzyszącymi tym rozwiązaniom. Wywody w tym zakresie są poparte bogatym materiałem orzecznictwem.

Rozdział IV został skoncentrowany wokół okoliczności uchylających winę. Szczegółowo scharakteryzowano w nim okoliczności takie jak: wiek, niepoczytalność, intoksykacja, błąd oraz przymus. Pewną część rozważań Autor poświęcił okoliczności prowokacji policyjnej, która nie jest powszechnie uważana za tzw. ekskulpant, ale część przedstawicieli doktryny Common Law uznaje taki właśnie jej charakter. Wskazano także na rolę automatyzmu jako okoliczności negującej sam czyn, nie zaś jako ekskulpant czy kontratyp. Jest to niezwykle ciekawa i przeglądowa część pracy, szeroko udokumentowana materiałem orzecznictwem.

W ostatniej części dysertacji, w rozdziale V dokonano komparatystyki w zakresie uregulowań i rozumienia pojęcia winy w systemach Common Law i rodzimym porządku prawnym. Autor wskazał na odmienności co do istoty winy, kazuistykę mającą oparcie w precedensach oraz znacznie większą niestabilność angloamerykańskiej regulacji winy i obiektywizację odpowiedzialności karnej. Jako ważne i potrzebne należy też uznać rozważania poświęcone dyskusji na temat zamiaru ewentualnego, toczącej się zarówno w nauce kontynentalnej, jak i angloamerykańskiej.

Pracę wieńczy zakończenie, w którym Autor niezwykle zwięźle zaprezentował swoje najbardziej istotne ustalenia badawcze. Odczuwa się pewien niedosyt w zakresie weryfikacji postawionych na wstępie hipotez badawczych. Warto byłoby poszerzyć tę część pracy.

Całość pracy jest czytelna, przejrzysta, Autor obrazuje wprowadzane pojęcia i konstrukcje stanami faktycznymi z orzecznictwa sądowego. Jest to poprzedzone potężną pracą w zakresie profesjonalnego tłumaczenia z j. angielskiego. Jest to duży wysiłek badawczy, albowiem rozważania zawarte w dysertacji zostały oparte głównie na tłumaczeniach tekstów źródłowych w wybranych do analizy krajach, głównie źródłach tłumaczonych z języków urzędowych.

W tym miejscu warto też zasygnalizować, że Doktorant mógł wykorzystać w pracy następujące krajowe pozycje bibliograficzne (niektóre dostępne nawet w formie-booków):

1. S. Stomma, Wina i związek przyczynowy w rozwoju prawa karnego, Skład Główny w Księgarni J. Zawadzkiego , 1938, ss. 88.
2. W. Wolter (red.), Wina w prawie karnym, Warszawa 1954, ss. 123.
3. G. Rejman, Teorie i formy winy w prawie karnym, Warszawa 1980, ss. 263.
4. M. Król-Bogomilska, „Formy winy” w prawie karnym w świetle psychologii, Warszawa 1991, ss. 282.
5. P. Zakrzewski, Stopniowanie winy w prawie karnym, Warszawa 2016, ss. 752.

W kontekście treści pracy pojawiają się dwa główne pytania do Autora dysertacji. Odpowiedź na nie z pewnością wzbogaci zaprezentowaną treść rozprawy:

1. Jakie jest stanowisko Doktoranta na temat możliwych kierunków ewolucji

pojęcia winy w USA?

2. Które z przeanalizowanych orzeczeń w systemie Common Law kłóciło się z indywidualnym poczuciem sprawiedliwości Doktoranta, o ile takie uczucia Mu towarzyszyły?

IV. Bibliografia

W pracy wykorzystano imponującą literaturę, obejmującą ogółem około 200 pozycji, z czego w przeważającej mierze są to pozycje anglojęzyczne. Ponadto wykorzystano aż 172 orzeczenia i akta postępowań karnych, 6 komentarzy, 59 zbiorów orzeczeń oraz 28 aktów prawa polskiego i obcego. Podkreślić należy, że Autor dokonał bardzo rzetelnego przeglądu literatury z ostatnich kilkudziesięciu lat ze szczególnym uwzględnieniem stanu z czasów nam współczesnych - XXI wieku. Doktorant posłużył się w pracy szeregiem opracowań monograficznych, wiodących podręczników, a także opracowań o charakterze przyczynkarskim. Niestety widoczny jest pewien chaos zwłaszcza w cytowaniu literatury z czasopism naukowych. Brakuje jednolitego klucza cytowania, niekiedy Autor nie wskazuje numerów przywoływanych czasopism. Zdarzają się też braki w opisach bibliograficznych polegające na niepodaniu roku wydania. Czasem nawiasy są okrągłe (), innym razem kwadratowe [].

V. Formalna strona pracy

Od strony formalnej praca zasługuje na pozytywną ocenę, pod względem technicznym napisana została starannie, choć nie brakuje tzw. literówek i pewnych nieścisłości w przypisach utrudniających nieraz ich percepcję. Zważywszy jednak na objętość pracy, jest to problem marginalny, łatwy do wyeliminowania. Dla większej czytelności należałoby gdzieś dzielić większe partie tekstu na akapity. Warsztat pisarski jest dojrzały i dobrze ukształtowany na tym poziomie

drogi naukowej.

VI. Uwagi szczegółowe - wybrane

Bardzo wysoko oceniając zaangażowanie badawcze Doktoranta poniżej sformułowano kilka uwag i sugestii do rozważenia na etapie przygotowywania pracy do publikacji. Nie są to uwagi krytyczne, lecz wspomagające i życzliwe.

1. Na stronie tytułowej pracy brakuje wskazania Promotora pomocniczego.
2. W pracy należy wyeliminować tzw. literówki, których jest dość dużo. Często zdarza się „ze” zamiast „że”.
3. W pracy zdarzają się niezręczności stylistyczne, zdania bez orzeczenia. Ponadto Autor „omawia” zamiast w tekście pisanym „opisywać”, „analizować”, „rozważać” itp.
4. Przypisy nie zawsze są skonstruowane prawidłowo, zwłaszcza przy stosowaniu skróconego sposobu cytowania z wykorzystaniem formuł: „op. cit.” i „ibidem”. Niekiedy nie da się ustalić, które dzieło jest cytowane. Autor nieumiejętnie stosuje skróty, np. s. 116, s. 117.
5. Na s. 4 warto używać określenia „monografia” zamiast „książka”.
6. Na s. 14 warto pisać o tym, że prawo karne jest niemalże w całości skodyfikowane, wspomnieć o tzw. pozakodeksowym prawie karnym, które jest nawet obszerniejsze w zakresie przepisów karnych, aniżeli część szczególna obowiązującego w Polsce kodeksu karnego.
7. Na s. 27 niezrozumiałe jest zdanie: „W obecnym stanie prawnym żaden ciężar dowodu pozytywnej treści winy spoczywa w każdym z krajów common law na oskarżycielu, przy czym standardem dowodowym jest dowód ponad rozsądną wątpliwość.”. Każdy ciężar spoczywa, czy żaden ciężar nie spoczywa?
8. Zdarzają się lapsusy tłumaczeniowe, np. na s. 139 Autor pisze o dwulatku,

nazywając go następnie niemowlęciem.

9. Na s. 207 jest „Michelsa” zamiast „Michaela”.

10. Proponuję wyeliminować mało naukowy język, np. na s. 208 o „trawie bardziej zielonej u sąsiada” lub określenia – „w razie czego” – na s. 208.

11. Zamiast kalki językowej z j. angielskiego „proponent” bardziej właściwe byłoby posługiwanie się określeniem „zwolennik” – na s. 209.

12. Na s. 243 zamiast „Po za Kościołem” powinno być „Poza Kościołem”.

13. W wykazie literatury w odniesieniu do czasopism naukowych nie przyjęto jednolitego klucza do cytowania.

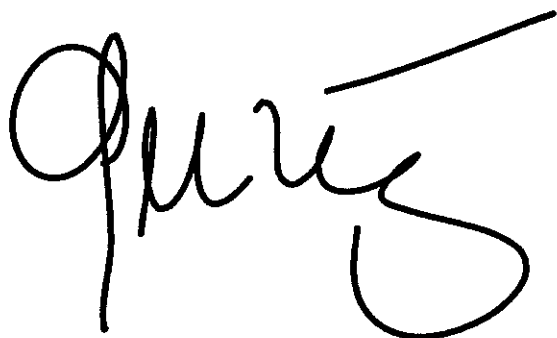
VII. Konkluzja

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgr Arkadiusza Krzysztofa Cieśniewskiego pt. „Wina w prawie karnym państw angloamerykańskiej kultury prawnej” jest pracą pionierską z dużym udziałem źródeł zagranicznych. Włożono w nią wiele wysiłku badawczego, także związanego z analizą normatywnych rozwiązań zupełnie obcych kulturowo porządków prawnych. Praca stanowi merytorycznie poprawne, wartościowe i kompleksowe opracowanie wybranej problematyki, a zawarte w niej rozważania są dojrzałe, opierając się na racjonalnych i krytycznych ocenach. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Kandydat do uzyskania stopnia naukowego doktora w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych wykazał się w pracy ogólną wiedzą teoretyczną oraz umiejętnością prowadzenia pracy naukowej.

Pomimo drobnych podniesionych uwag i zastrzeżeń, nie mam żadnych wątpliwości, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Arkadiusza Krzysztofa

Cieśniewskiego do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Ponadto, z pełnym przekonaniem sugeruję publikację przygotowanej dysertacji, gdyż nosi ona cechy opracowania nowatorskiego i niewątpliwie uzupełnia istniejące aktualnie piśmiennictwo. Przed publikacją należałoby skorygować nieco tekst pracy posiłkując się w tym względzie życzliwymi uwagami Recenzentów.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'P. Mur' or similar, with a long horizontal stroke extending from the top of the 'u'.